HONTI LÁSZLÓ

Még egyszer a casus- és possessivsuffixumok sorrendjéről

The paper is a response to the article of E. Winkler debating an earlier statment of the author concerning the alternative order of case- and possessive suffixes in PU/PFU. In grammatical cases PxCx, in adverbial (semantic) cases CxPx was their order. The present paper enumerates the objections of Winkler, and his arguments for his hypothesis: the original order was CxPx in all cases, the mixed order (mainly in Cheremiss, Votyak and Zyrien), and the uniform PxCx of Hungarian, Vogul and Ostyak is to be considered as a secondary phenomenon. All the objections and argumention of Winkler are considered unsuccessful, accordingly his statements are fully rejected by the paper.

0. Évekkel ezelőtt kutatók generációi után az én érdeklődésemet is felkeltette az a különös körülmény, hogy az uráli nyelvcsalád tagjai nem járnak el egységesen az esetragok és a birtokos személyjelek egymáshoz viszonyított sorrendjének tekintetében. Akkoriban ezzel a kérdéssel három dolgozatomban is foglalkoztam (Honti 1994–1995, 1995, 1997), s megnyugtatónak éreztem, hogy nem sokkal korábban Raija Bartens (1993) is hasonló eredményre jutott.

Mivel felfogásomat első ízben a jyväskyläi finnugor kongresszuson plenáris előadás formájában ismertettem, a felkért opponensek, Tapani Salminen és Tiit-Rein Viitso már a helyszínen legalábbis részben eltérő nézeteiknek adtak hangot (ld. Salminen 1996, Viitso 1996). Harmadikként Eberhard Winkler (1997–1998) ismertette a címben szereplő suffixumok sorrendjéről vallott nézetét, amelyben sűrűn hivatkozik egyetértőleg Salminen említett kommentárjára és Comrienak az ugyanezen témát taglaló egyik tanulmányára (Comrie 1980b).

1. Miről is van szó valójában?

Az uráli nyelvcsalád tagjai háromféleképpen rendezik el az említett két suffixumtípust a velük bővített főnévi alakokban:

1. RxCxPx: finnségi, erza-mordvin, északi szamojéd, pl. fi. *käde-ssä-ni* 'kezemben', vö. *käsi* (*käte-* ~ *käde-*) 'kéz', *ssä* Cx, *ni* PxSg1,

2. RxPxCx: ugor, pl. m. *kez-em-ben* 'kezemben', vö. *kéz* (~ *kez-*) 'kéz', *em* PxSg1, *ben* Cx,

3. RxCxPx ~ RxPxCx: moksa-mordvin, cseremisz, permi és déli szamojéd nyelvek, pl. cser. *kiδ-em-ən* 'kezemnek a…' ~ *kiδ-əšt-em* 'kezemben', vö. *kit* (~ *kiδ-*) 'kéz', *em* PxSg1, *ən* és *əšt* Cx-ek.

A 3. csoport nyelveiben a helyzet ennél sokkal bonyolultabb (főleg ha a

számjelek sorrendi helyére is tekintettel vagyunk, pl. a cseremiszben a főnevek numerussuffixuma is sorrendi ingadozásokat mutat, pl. RxNxPxCx: *kiD-βəlä-em-ən* 'kezeimet' ~ RxNxPxCx: *kiδ-em-βəlä-m* 'id.'; még az egyébként rögzített sorrendű nyelvekben vagy nyelvcsoportokban is előfordulnak kisebb anomáliák: magyar nyelvjárási RxPxNx: *ökr-öm-ök* 'ökreim', vö. irod. ny. RxNxPx: *ökr-ei-m* 'id.'; RxPxNx: inkeri *orja-ni-t ommaa-ni-t* 'meine eigenen Sklaven', közli Mark 1923: 251).

3a. Bizonyos casusragok a harmadik típusba tartozó nyelvekben mindkét sorrendiségben részt vehetnek, ilyen pl. a cser. dativus: *kiδ-em-län* ~ *kiδ-län-em* 'kezednek', vö. *kit* (~ *kiδ-*) 'kéz', *em* PxSg1, *län* Cx. A Perlmutter által felállított hipotetikus sorrendi univerzálé szerint nincs olyan nyelv, amelyben a morfémák sorrendje szabad lenne; ha két szóban ugyanazok a morfémák szerepelnek, de különböző sorrendben, akkor azok különböznek egymástól a mélyszerkezetben (Perlmutter 1970: 234, idézi Luutonen 1993: 97). A kétféle sorrendiség tényét közlő források nem szólnak arról, hogy a két különböző változat akárcsak egy árnyalatnyival is eltérő jelentésű lenne a cseremiszben és a permi nyelvekben. Éppen ezért inkább arra gondolhatok, hogy a kettős sorrendiség ugyanazon suffixumok esetében átmeneti állapot, amely vagy azzal magyarázható, hogy az illető Cx névutói eredetű, viszonylag fiatal morféma, vagy azzal, hogy egy-egy testesebb esetrag a névutói eredetű, éppen ezért szintén testes esetrag analógiájára vált ingadozó sorrendűvé.

3b. Egyes esetragokkal más és más lehet a Px és a Cx sorrendje az egyes személyekben, pl. mordM *vaľmä* 'ablak': *vaľmä-źə* 'ablakom (nom.)' ~ RxPxCx: *vaľmä-źə-ń* 'id. (acc.-gen.)', *vaľmä-ćə* 'ablakod (nom.)' ~ RxPxCx: *vaľmä-ćə-ń* 'id. (acc.-gen.)', *vaľma-c* 'ablaka (nom.)' ~ RxCxPx: *vaľma-n-c* 'id. (acc.-gen.)'.

3c. Determináló és praedestináló funkció ellátására már birtokos személyjeles névszóalakok újabb személyjelet, ill. finit (tehát személyes névmásból agglutinálódott személyjelölőt tartalmazó) igealakok újabb igei személyvégződéseket kaphatnak. Pl. cser. Rx-PxSg3-Cx-PxSg3: *eryə-ž-län-žə* 'fiának', sőt olykor még finit igealakokhoz is csatlakozhatnak, pl. *kuštə̂ ə̂nde tuδə̂m kə̂ć̆alašə̂že?* 'hol lehet most őt keresni?', *a molan tə̂nar mündə̂rkö kajendaže* 'de miért mentetek olyan messzire?'. A votjákban a Px determináló funkcióban is használatos, amely főnevek, névmások ragozott alakjaihoz járulva azokat határozottá és egyszersmind tovább ragozhatóvá teszi, pl. *gurt* 'falu': *gurtlenez* 'a falué', *gurtlenze* 'a faluét', *gurtlenezlen* 'a faluénak a…', *gurtlenaz* 'a faluéba(n)'; *ton* 'te': *tonen* 'veled', *tonenez* 'a veled levő', *tonenze* 'a veled levőt', *tonenelị* 'a veled levőnek' stb.; ezeknek az alakoknak teljes paradigmájuk van, amely megegyezik a 3. sz. alakok possessiv paradigmájával (Rédei Károly szóbeli közlése szerint ezek teljesen újkeletű formák). A zürjénben a sg. 2. és 3. sz. Px-ek determináló je-

lentésben még a finit igealakhoz is hozzájárulhatnak, pl. *da kiʒ́ješčę̑ vošǫma-i̯s* ’és még hogy veszett el!’ (*vošǫma* ’lost’, *i̯s* PxSg3). Az északi szamojéd nyelvekben (a jurákban, a jenyiszejiben és a tavgiban) a birtokos személyjelezésen kívül van egy másfajta, praedestinativ személyjelezés is, amely azt fejezi ki, hogy valami vagy valaki kinek vagy minek a részére van szánva. Ez úgy keletkezett, hogy a 3. sz. birtokos személyjelhez még egy Px csatlakozott. Pl. jur. *ŋanoda-r to* ’a csónak a te számodra megérkezett’ (*ŋano* ’csónak’, *da* PxSg3, *r* PxSg2).

2. E tarkaságot látva és elemezve, Bartens és én arra a következtetésre jutottunk, hogy a kettősség az uráli/finnugor alapnyelv korából származik, s a mindenkori (változó) sorrendet a kétféle suffixum (Cx, ill. Px) szemantikai relevanciája, vagyis az szabta meg, melyik volt alkalmasabb determinálni a névszót, a denotatum jelölőjét a nyelven kívüli valósággal közelebbi kapcsolatba hozni: a grammatikai casusok esetében így PxCx, az adverbialisiak esetében CxPx lehetett a sorrend (Bartens 1993: 29, Honti 1994–1995: 109–110, 1995: 76, majd Luutonen 1997: 154 stb.). Ez az „eretnek” ötlet valójában nem is teljesen új, ilyen vagy olyan (de részleteit tekintve nem elfogadható formában) már a korábbi szakirodalomban is felmerült (ezt – a lehetséges félreértések elkerülése végett – természetesen nem argumentumnak szánom!), pl.

1. Györke (1943: 41–43) az accusativus és a genitivus esetében lehetségesnek vélte mindkét (ingadozó) sorrendet, a többiek esetében inkább CxPx sorrenddel számolt.

2. Fokos (1956: 87) mindkét sorrendet lehetségesnek vélte.

3. Winkler az általa tradicionálisnak minősített CxPx sorrend mellett kíván érvelni, és a Bartens – Honti – Luutonen felfogás ellen érveket felhozni (a továbbiakban ezt egyszerűsítem a saját felfogásomra, hiszen Winkler dolgozatában is az én előadásom kijelentései állnak központi helyen). Mivel Winkler katonás rendben felsorolva adta elő elképzelésem gyenge, védhetetlen pontjait, először azokra kívánok reflektálni ugyanazon sorrendben:

„2.1. … „Die Suffixe einer bestimmten Kategorie hatten jeweils keinen festen Platz in der Anordnung, sondern er wurde ihnen immer in Verhältnis zu dem jeweils anderen zugewiesen. Für dieses Prinzip der »relativen Position« von Suffixen scheint es außerhalb des zu erklärenden Bereiches keine weiteren Indizien mehr zu geben (z. B. im Falle von Suffixen anderer Funktionen oder z. B. im Verbbereich). Daß als Beweis für dieses Prinzip gerade die fraglichen Sprachen Tscheremissisch und die permischen Sprachen angeführt werden (so z. B. Honti 1995: 76f.), führt nicht weiter, denn deren Verhältnisse sollen ja erklärt werden” (Winkler 1997–1998: 220–221).

a) Talán nem fogalmaztam eléggé világosan sem az előadásomban (Honti 1995), sem a témával foglalkozó egyéb írásaimban (Honti 1994–1995, 1997),

ezért most szeretném pontosabban szavakba önteni az esetleg félréerthető kijelentést. A Cx és a Px relatív sorrendjéről az adott kontextusban valóban nem szerencsés beszélni, pontosabb distinctióra van szükség. Ez pedig így szól: az én hipotézisemben az alapnyelvi g r a m m a t i k a i casus suffixuma követte, az a d v e r b i a l i s i casus suffixuma pedig megelőzte a birtokos személyjelet. Lehet, hogy a megkülönböztetés csekélynek tűnik, de létezik, hiszen a grammatikai casusok a mondaton belüli szintaktikai viszonyok kifejezői, míg az adverbialisi casusok nevüknek megfelelően adverbialisi viszonyok kifejezői.[1] Tehát a casus nem feltétlenül jelent egy homogén kategóriát.

b) Nem teljesen értem Winklernek azt az állítását, hogy egyéb suffixumok körében nem találni a három nyelvben ilyenféle jelenséget, hiszen egy oldallal odébb (221) ő maga említi meg a cseremisz suffixumlazaságot (Suffixlockerheit), amelyen csak azt értheti, hogy a grammatikai számot jelölő elemeknek sincsen fix helyük a morfémák sorrendjében. Pengitovtól idézhetünk példákat az igazán változatos sorrendre:

(a) RxPxNxCx, z. B. *ter-ðšt-wlak-ðšte* ’на их санях’,

(b) RxNxCxPx, z. B. *ter-wlak-ðšt-ðšt* ’ на их санях’,

(c) RxNxPxCx, z. B. *ter-wlak-na-šte* ’ на наших санях’ (Pengitov 1961: 61).

De mehetünk messzebbre is, idézhetünk ugor példákat is:

A magyar irodalmi nyelvi RxNxPx sorrendű *lovaim, ökreink, teheneim, teheneitek* helyett nyelvjárási RxPxNx sorrendű *lovåmåk* ’meine Pferde’, *ökr-ünk-ɛk* ’unsere Ochsen’, *tɛhɛn-em-i͡ek* ’meine Kühe’, *tɛhɛnt-ek-i͡ek* ’eure Kühe’ (Imre 1988: 434) alakok is ismertek.

Persze ezt az állítását Winkler még azzal is megtetézi, hogy ilyesmi az igei kategóriában is ismeretlen. Azt hiszem, ez is tévedés, én legalábbis ismerek néhány olyan nyelvet, amelyekben az ige morfémái nem egységes sorrend szerint állnak össze finit alakká:

A tavdai vogul passiv igealakjainak morfémaegyüttese sem egységes, praesens durativumban RxTxGx ~ praeteritumban RxGxTx, vö: *äl-ǟnt-īw-əm* ’ich werde getötet’ ~ *äl-əw-s-əm* ’ich wurde getötet’ (Honti 1975: 111, 113, 116, 117).

A déli osztják tárgyas ragozású paradigmából idézem a következő, RxNxVx ~ RxVxNx ingadozást mutató alakokat:

Cingaly *seŋk-eγət-am* ~ *seŋk-em-γən* ’pieksin heitä (2); ich prügelte sie beide’
seŋk-eγət-an ~ *seŋk-en-γən* ’pieksit heitä (2); du prügeltste sie beide’

[1] Vö. „Generell unterscheidet man zwischen… syntaktischen und semantischen (auch: lokalen) K[asus]. Die ersteren umfassen u. a. Nominativ, Akkusativ und Dativ, die primäre syntaktische Funktionen wie Subjekt und Objekt kodieren und keine spezifische semantische Funktion übernehmen. K[asus] wie Ablativ, Instrumental und Lokativ hingegen markieren im allgemeinen Adverbiale, die einen spezifischen Inhalt aufweisen” (Bußmann 1990: 367–368).

seŋk-et-am ~ seŋk-em-ət ’pieksin heitä (∞); ich prügelte sie’
seŋk-et-an ~ seŋk-en-ət ’pieksit heitä (∞); du prügeltest sie’

vö. Kr. praesens, alanyi ragozás: *seŋk-t-am*, tárgyas ragozás: sg. tárgy: *seŋk-t-em*, du. tárgy: *seŋk-t-eŋət-am*, pl. tárgy: *seŋk-t-et-am*; praeteritum, alanyi ragozás: *seŋk-əm*, tárgyas ragozás: sg. tárgy: *seŋk-em*, du. tárgy: *seŋk-eŋət-am*, pl. tárgy: *seŋk-et-am* (KV 57).

További példák az **1.** pont alatt láthatók (a 3c alatt).

A „2.2.” pontban emelt kifogást (Winkler 1997–1998: 221), miszerint a vog. *kol kiwr-əm-ən* ’in meinem Haus’ mint ’in meinem Haus-Inneren’ fogható fel (szemben a *kol-əm kiwr-ən* ’in meinem Haus’ szerkezettel), elismerem, de szeretném hozzáfűzni, hogy nemcsak Comrie (1980b: 85) fedezte ezt fel, hanem én is utaltam rá (Honti 1994–1995: 110–111, 1995: 77). Sőt azt is elismerem, hogy ez nem tűnik igazán erős érvnek hipotézisem igazolására, sőt… Szeretném ugyanis felhívni a figyelmet arra, hogy amennyiben egy ilyen possessiv szerkezet vált volna névutói szerkezeten keresztül birtokos személyjeles és ragos névszóvá, meglehetősen furcsa alakulat jött volna létre, hacsak a nyelvhasználat során nem korrigálták volna valamiképpen a beszélők. Hipotetikus magyar példával élve: **χazu bɛlɛmen > *ház–bal-(a)m-on*’házamban’ > **ház–ba-m-on, *kɛzü bɛlɛmen > *kéz–bɛl-(ɛ)m-en > *kéz–bɛ-m-en* [**kéz–be-m-en*] ’kezemben’. Úgy vélem, amíg a birtokos személyjel a szerkezet második tagján van (ha a birtokos jelző genitivusrag nélküli főnév), jelöletlen birtokos szerkezetről beszélhetünk; csak ha a személyjel a birtokos jelzőn jelenik meg, válhat hangsúlytalanná, fokozatosan encliticummá a második tag, s ezáltal megnyílik az út előtte, hogy végleg az egykori birtokos jelzőhöz, a szerkezetnek immáron fő tagjához agglutinálódjon. A magyar *háza-m bɛlɛn* (> > *ház-am-ban*), *kɛzɛ-m bɛlɛn* (> > *kɛz-ɛm-bɛn* [*kez-em-ben*]) viszont a mai formát eredményezte.

A két másik ugor nyelvből próbáltam szúrópróbaszerűen ilyen típusú szerkezeteket gyűjteni. Meg kell jegyeznem, meglehetősen ritka mind a *kol kiwr-əm-ən*, mind a *kol-əm kiwr-ən* típus, de mindegyikre találtam példát (jóval gyakoribbak a birtokos személyjel nélküliek). Néhány olyant idézek most, amelyek a magyar *háza-m bɛlɛn* szerkezeti megfelelőinek tekinthetők, s így éppen úgy bejárhatták volna azt az agglutinációs utat, mint a legtöbb ó- (és ős)magyar kori birtokos személyjeles és esetragos névutós szerkezet. Pl.

vogul TJ *lotē təmər ontəs* ’er setzte sich auf sein Pferd’ (WV 164, 167), *lotē ašən tāləs* ’er stieg auf sein Pferd’ (WV 171), LM *wüś-kärkwe pujä tärmt ńäiχi* ’das kleine Kind bewegt sich auf dem [= seinem; H. L.] Hintern’ (MK 632),

osztják KO *тув ма асем ювпия тотис* ’он за моего отца стал’ (Životikov 1942: 101), *ваня асем пета лопыс* ’Ваня своему отцу сказал’ (i. m. 102), Trj. *jĕγəл kuťəηnə̂* ’bei seinem Vater’ (DEWOS 580), DN *sĕmγətat kota* ’ins Gesicht (sagen); tkp. (két) szeme közé’ (DEWOS 701).

„2.3. Daß Possessivsuffixe, wie Honti meint, eindeutiger die Bestimmtheit ausdrücken konnten als die einschlägigen grammatischen Kasussuffixe, ist gerade im Hinblick auf das einzige einschlägige Suffix, nämlich *-m* (= Akkusativ und 1.Sg.), nicht schlagend, denn gerade diese Funktion kann das Px der 1.Sg. nicht ausüben…" (Winkler 1997–1998: 221).

Winkler kollégának annyiból kétségtelenül igaza van, hogy az alapnyelvi accusativusrag és az egyes számú birtokosjel hangalakilag igen közel álltak egymáshoz, az előbbi ugyanis **m*, az utóbbi viszont **mз*(!) volt, de hogy mindkettő **m* lett volna, erről eddig nem tudtam. No de szerintem nem is a quasihomophonia itt a lényeg, hanem a funkció (grammatikai casus, ill. birtokos személyjel). Azt végképp nem értem, hogy a sg. 1. személyű birtokos személyjel és az accusativusrag közti hangtani hasonlóság miként befolyásolná a funkciókat… Továbbá a sg. 1. személyű birtokosjelen kívül további nyolc birtokos személyjelnek kellett lennie az alapnyelvben (a három grammatikai szám mindegyikében három személy volt ugyanis).

A „2.4." pontban Winkler (1997–1998: 221) annak a véleménynek ad hangot, hogy a cseremisz és a permi főnévragozási rendszert én nagyon archaikusnak állítom be magyarázatom révén, noha semmi sem mutat arra, hogy e nyelvek más tekintetben archaikusabbak lennének a többi finnugor nyelvnél, különös tekintettel a cseremisz suffixumlazaságra és a permi többesjelre. Tapasztalataim szerint az „archaizmus" meglehetősen relatív fogalom: a finn sem en bloc archaikus, hanem szóstruktúráját és magánhangzórendszerét tekintve sokkal régiesebb a többi rokon nyelvnél, míg pl. a morfológiában vagy a mássalhangzók rendszerében sok újítást hajtott végre. Vagy pl. a tavdai vogul archaikus abból a szempontból, hogy megőrizte a palatoveláris magánhangzó-harmóniát, míg az északi nyelvjárások nem, azok viszont megtartották a dualist, de a tavdai nem.

„2.5. Die zur Debatte stehende Konzeption verlangt kompliziertere Verallgemeinerungen als die traditionelle, die ja nur den konsequenten Umbau im Ugrischen zu erklären hat (was auch jener Konzeption nicht erspart bleibt); hier dagegen muß mit gleichen Verallgemeinerungstendenzen auch im ostseefinnisch-lappisch-mordwinischen Bereich rechnen" (Winkler 1997–1998: 221).

Nem hinném, hogy az általam adott magyarázat komplikáltabb lenne, mint amilyenre Winkler vállalkozott (ld. alább), sőt, meglehetősen egyszerűnek tűnik: „Das Übergewicht der adverbialen Kasus im Ostseefinnischen (und Urfinnischen) bzw. deren größere semantische Relevanz als die zahlenmäßig geringeren grammatischen Kasus hat wohl die Verallgemeinerung der Suffixfolge CxPx im Ostseefinnischen und Lappischen begünstigt; auf diese Interpretationsmöglichkeit hat mich O. Nikkilä aufmerksam gemacht" (Honti 1995: 77).

Ugyanezt mondhatjuk a mordvinról is, amely különben is (eltekintve egy hevesen propagált tudománytalan feltevéstől) a finnségi és a lapp legközelebbi rokona, tehát már a közös alapnyelvben megindulhatott a kiegyenlítődés. Hogy az ugorban miért az ellenkező irányú kiegyenlítődés történt, arra remélhetőleg most adtam választ Winklernek a „2.2." pontjához fűzött megjegyzésemben, amely korábbi nézetem némi módosítását jelenti. Ezen túlmenően szerepe lehetett annak a következő tendenciának is: „Where pronominal possessors are marked on the noun these usually appear before the case marking…" (Blake 1994: 106).

„2.6." Methodisch halte ich es für unbefriedigend, die Uneinheitlichkeit eines Systems für archaisch zu halten, das sich nur in ganz wenigen Bereichen einer einheitlichen Lösung auf Anhieb sperrt" (Winkler 1997–1998: 221).

Igen, nem egységes a cseremisz és a permi rendszer, ha a casus kategóriájában gondolkodunk, de ha azok szintaktikai-szemantikai funkcióira is tekintettel vagyunk, akkor igenis egységesen viselkednek egyrészt a grammatikai, másrészt a deverbalis casusok (vö. 1. jegyzet)…

3. Ellenvetéseinek előadása után Winkler a „tradicionális felfogás" mellett kíván érveket felsorakoztatni. A tradicionális nála a CxPx sorrend ősiségének elfogadását jelenti. Úgy vélem azonban, nem kis mértékben zavarólag hat(hat), hogy uráli kori esetragok, az accusativus és a genitivus a cseremiszben, ill. az accusativus a permiben nem látszanak „engedelmeskedni" ennek a felfogásnak, vö.:

„Mark MSFOu. LIV, 251 hat … hervorgehoben, daß die Reihenfolge der Possessivsuffixe und Kasusendungen wie in den ostseefinnischen Sprachen und im Lappischen (Kasusendung + Possessivsuffix) die ursprüngliche zu sein scheint, »wie die Übereinstimmung mit den sam. Sprachen zeigt«. Auch die Vertretung im Wotj. und Syrj. deutet darauf hin, daß diese Reihenfolge im Frühurperm., abgesehen vom Akk. … obwaltete. Die meisten Kasus mit Possessivsuffix vor der Kasusendung sind ja verhältnismäßig jungen Ursprungs. Z. B. sind die Adess., Allat., und Ablat. auf der Basis des Iness., Illat. und Elat. entstanden; und es wäre zu erwarten, daß auch jene das Possessivsuffix nach der Kasusendung hätten" (Uotila: 1936: 476). – Tehát Uotila is abban látja a CxPx ősiségének bizonyítékait, hogy a CxPx sorrend a permi nyelvekben a casusok döntő többségében jelentkezik, és a PxCx sequentiában jelentkező Cx-ek inkább újabb koriak. Serebrennikov elutasítja Mark és Uotila érvelését, mert – mint írja – azok a formativumok, amelyek egy tárgy (премдет) minőségére utalnak, mindig a tő mögött helyezkednek el. E tekintetben a Px-ek a minőséget kifejező fogalmához közelítenek, így a PxCx az elsődleges (Serebrennikov 1974: 347). Sőt őszerinte a cseremisz és a permi e kétféle sorrendje alapján az alábbi következtetések adódnak: (a) a PxCx a természetesebb sorrend, ez az eredeti az

uráli és az altaji nyelvcsaládban (ez némi korrekcióra szorul, ti. a törökségi nyelvekre igaz, míg a most formálódó mongol birtokos személyjelezésre (még) nem; H. L.), (b) a CxPx sorrend másodlagos, amely Px-es névutós szerkezetekben alakulhatott ki, s általánosult egyes nyelvekben minden casusban (pl. finn), vö. cser. *awa δene-m* 'anyámmal', zürj. *baṭ dora-s* 'apjához'. Az alanyi--tárgyi casusok nem kapcsolódtak névutóval, ezért a cseremiszben és a permiben megmaradt az eredeti sorrend (Serebrennikov 1974: 327–329).

Még hivatkozom arra is, hogy megvizsgáltam és táblázatban összefoglaltam, mely cseremisz és permi suffixumok milyen sorrendben követik egymást (Honti 1994–1995: 108, 1995: 73), s a „hagyományos" felfogástól a fentebb ecsetelt eltérő következtetésre jutottam (Honti 1994–1995: 107, 109), amelyet itt nem kívánok megismételni, hiszen a táblázatot ismét mellékelnem kellene. Helyette inkább visszakanyarodom Uotila fenti cikkének egy másik állításához és az általa idézett, permi vonatkozású Wichmann-állítást szeretném kommentálni. „Schließlich nur noch eine Bemerkung zu der gegenseitigen Reihenfolge der Kasusendung und des Possessivsuffixes. In der possessiven Deklination der Nomina begegnet gewöhnlich die Reihenfolge Kasusendung + Possessivsuffix im Iness., Illat., Elat., Instr., Prosek. (bzw. Transit.) und Term. im Wotj. und Syrj. und im Egress. (und im Kasus Adv.) im Syrj., die Reihenfolge Possessivsuffix + Kasusendung im Adess., Allat., Ablat., Karit. und Akk. im Wotj. und Syrj., im Kasus Adv. im Wotj. und im Konsek., Appr., Präkl. und Komit. im Syrj. … Von den dialektischen Abweichungen sei erwähnt, daß im Karit., Appr. und Komit. im Syrj. auch die umgekehrte Reihenfolge vorkommt. (Die oben angeführte Zweiteilung ist mit Hinsicht auf die meisten Kasus urpermisch (s. Wichmann: FUF XVI, 148 f., Verf. MSFOu. LXV, 225)" (Uotila: 1936: 475–476). Most részletesen bemutatom, miként nyilatkozik ezek koráról a permi nyelvek legkiválóbb szakértője – figyelembe véve Wichmann és Uotila megállapításait –, Rédei (1988: 380–383) (ld. 152 l.).

A továbbiakban Winklernek a „hagyományos felfogás" melletti érvelését veszem sorra.

„3.1. Wie schon erwähnt, gibt es außer in den drei genannten Sprachen (und im Mokscha-Mordwinischen sowie in Teilen des Südsamojedischen) in allen uralischen Sprachen eine einheitliche Reihung" (Winkler 1997–1998: 221). – Igaz, de a „die einheitliche Reihung" nem azonos a „die gleiche Reihung" fogalmával, s ezért Winkler megfogalmazását megtévesztőnek tartom, hiszen az egységes magyar sorrend éppen az ellenkezője az egységes finn sorrendnek.

„3.2. Salminen (1955: 25) führt in seiner Erwiderung auf Honti (1995) die Vertretungen der possessivsuffigierten Kasus Nominativ, Genitiv und Akkusativ (also der strittigen) aus den Sprachen des westlichsten und des östlichsten Zweiges der uralischen Sprachen, dem Pitelappisch und Jurakisch, an, um zu

demonstrieren, daß sie sowohl vom Aufbau als auch von der Suffixgestalt auf ein einheitliches Prinzip Cx–Px zurückgehen" (Winkler 1997–1998: 221). – Mivel Salminen a mai alakokat idézte a lappból és a jurákból, amelyekről aligha lehet nézetkülönbség Salminen és Honti, ill. Winkler és Honti között, hiszen én nem a mai állapotokat vitattam, hanem azok előzményét rekonstruáltam a hagyományos nézettől eltérő módon, s a modern nyelvi állapotokat különféle és különböző okokból bekövetkezett kiegyenlítődésekkel és átrendeződésekkel magyaráztam (Honti 1994–1995: 70 kk., 1995: 110 kk., 1997: 439–440).

„3.3. Für die ursprüngliche Reihung lassen sich auch im Ugrischen Relikte aufzeigen, z. B. (Hinweis Comrie 1980[a; H. L.]: 83) *bennem* 'in mir' < **bel-en-em* 'Brust' + Cx (Lokativ) + Px (1Sg.; vgl. Benkő 1993: 96) oder *melletted* 'neben dir' < **mell-ett-ed* 'Inneres' + Cx (Lokativ) + Px (2Sg.; ebenda 957), ostj. *uχtaŋət* 'auf ihn' < **uχt-aŋ-ət* 'oberer Teil' + Cx (Lativ) + Px (3Sg.; Steinitz 1966: 33); zum Wogulischen vgl. Kálmán (1975: 54). Daß im Ugrischen die ursprüngliche Abfolge durchgängig von der entgegengesetzten Px–Cx abgelöst wurde, wird damit erklärt, daß in diesen Sprachen, die durch Schwund der Suffixe zum größten Teil die alten grammatischen Kasus verloren hatten, das Kasussystem hauptsächlich durch die »Postpositionstechnik« (Korhonen 1996: 175, 167), für die diese Suffixabfolge charakteristisch ist, erweitert wurde" (Winkler 1997–1998: 221–222).

a) A Winkler által idézett helyen már Comrie is félreértette a m. *bennem* mibenlétét, amikor így írt: „Evidence for the earlier order [RxCxPx; H. L.] still survives in such forms as *bennem* 'in me', from **bel-en-em*, literally 'in my inside' (Noun stem – Locative – Possessive)". Erre a szakirodalom alapján már korábban felhívtam a kérdés iránt érdeklődők figyelmét, vö. „Ezek (*mell-é, mell-ett, mell-ől*)… elavult casusragokat tartalmaznak, a szótő és az esetrag szinkron szempontból gyakran szételemezhetetlen módon összeolvadt bennük (pl. *bennem*)…" (Honti 1994–1995: 112). Egyébként a Winkler által forrásul idézett Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen is elég egyértelműen jelzi ezt, vö.: „Lexikalisierte Deklin[ations]Formen", EWUng I, 96, II, 957: *benne* és *mellett* alatt). Hogy még világosabbá tegyem az olvasó számára, hogy régebbi névutóink már rég elszakadtak alapszavuktól, ez különösen nyilvánvaló egy olyan névutó esetében, amely nem szeriális, iménti dolgozatomból idézek még pár mondatot: „Hogy esetragos régi névutóink mennyire önálló lexémák, megmutatja egy olyan magyar névutó is, amely a mai is produktív superessivus *n* ragját tartalmazza. Az *után*-ban az alapszó az *út*, ehhez járult hajdan a PxSg3: *á* > *a* (vö. mai *útja*), amit az említett casusrag követ. Ennek Px-es alakjai: *után-am*, *után-ad*, *után-a*, a névutó és az alapszava közti kapcsolat elhomályosult. Sőt, e történetileg nyilvánvalóan ragos forma ma névutóként további ragot kaphat, pl. *ebéd után-ig*" (Honti 1994–1995: 112, még vö. EWUng II, 1581).

b) Az én ismereteim szerint az osztj. „*uχtaŋət* ’auf ihn’ < **uχt-aŋ-ət* ’oberer Teil’ + Cx (Lativ) + Px (3Sg.; Steinitz 1966: 33)” sem kifogástalan elemzést tükröz, annak ellenére, hogy Winklernek Steinitz a forrása. Az *aŋ* elem ugyanis nem lativussuffixum, hanem hiátustöltő. Erről valamikor így írtam: „Azt tapasztaljuk, hogy az osztják nyelvterület egy tekintélyes részén a birtokos személyjeles névutók tartalmaznak valamilyen kötőhangot: Szur *γ*, Szal Ni Ser O *η*, Irt M Szin *j*, pl. Szur *kińťä: kińťäγem* [’hozzám képest’]; Szur *kičä*:

CxPx		PxCx		CxPx ~ PxCx	
casus	eredete	casus	eredete	casus	eredete
inessivus	PU	accusativus	PU	caritivus (zürjén)	PP
elativus	PP	adessivus/genitiv	PP	approximativus (zürjén)	PP
illativus	PU	ablativus	PP	comitativus (zürjén)	?
instrumentalis	PU	allativus/dativus	PP	terminativus (votják)	PU
prosecutivus	PU	consecutivus	PP		
egressivus	PU	praeclusivus	PP		
transitivus					
adverbialis	PP(< PU + PFU ≈ PU/PFU)				
	PP(< PU + PFU ≈ PU/PFU)				
				1 casus	PU
5 + 2 casus	PFU/PU	1 casus	PU	2 casus	PP
1 + 2 casus	PP	5 casus	PP	1 casus	?

Források: Rédei 1988: 380–383; Wichmann 1923–1924: 148–149; Uotila 1936: 475–476; Honti 1994–1995: 107, 109.
Megjegyzés: A translativust és az adverbialist vagylagosan alapnyelvinek és ősperminek is lehet tekinteni, hiszen uráli és finnugor kori suffixumok összekapcsolódásával jöttek létre, így a morfémasorban elfoglalt eredeti helyüket mindenképpen megőrizhették.

kičäγəʌ ['számára'], Szal *kiša*: *kišaŋam* ['számomra'], Ni *kešə*: *kešaŋem* ['id.']; Szur **pětä*: *pětäγe* ['miattad'], Irt *pětä*: *pětäjen* ['számomra'], Ser *păta*: *pătaŋem* ['id.']; Ser *lakka*: *lakkaŋet* ['körülötte']; Szin *pela*: *pelajəl* ['hozzá']; O *numpi*: (Pápay) *numpaŋən* ['fölötted']. [Bekezdés] Hasonló kötőhangzók használatosak a keleti nyelvjárások igei és főnévi paradigmáiban is, igaz, nyelvjárásonként eltérő mértékben… [Bekezdés] Az imént felsorolt birtokos személyjeles névutók alapszava abszolút szóvégi magánhangzója az ősosztjákban **-a/*-ä* volt, legfeljebb a Ser nyelvjárás vall olykor másként, pl. *uχtə* ['felszín'] (< **oγtị*): *uχtaŋət* ['őrá'], *nat-* (< **nät*): *nataŋen* ['veled']. Steinitz szerint a Ser névutók birtokos személyjeles alakjának *-aŋ-* eleme »eine archaische isolierte Lativbildung« (Wolfgang Steinitz, Ostjakische Grammatik und Chrestomathie mit Wörterverzweichnis. Leipzig 1950. 58), de ilyen lativusrag n i n c s az osztjákban, és funkcionálisan sem lenne indokolható, hogy csak a személyjeles alakokban fordul elő, éppen ezért csak arról lehet szó, hogy az egyéb névutók analógiájára a Ser-ban az eredeti hiátustöltő és a hozzátapadt tővégi *a* névutói coaffixummá lett" (Honti 1981: 278, még vö. Honti 1984: 80–81).

c) A Kálmán 1975: 54-re való hivatkozást egyszerűen nem értem, hiszen Kálmán nem szól az esetragos é s birtokos személyjeles névutókról, és nem is idéz ilyeneket (nekem a Kálmán 1975-tel azonos Kálmán 1976 áll rendelkezésemre)…

d) Sajnos nem értem, hogyan olvashatta ki Winkler Korhonen idézett munkájából (Korhonen 1979/1996) azt, hogy a névutózási technika következtében „váltotta fel a PxCx" sorrenddel az ugor csoport a CxPx sorrendet, amikor Korhonen az idézett helyeken nem szól a birtokos személyjelezett causragokról és/vagy névutókról… Itt mindenképpen helyén lett volna Winkler részéről valamiféle magyarázat, hiszen a „2.2" pontban (Winkler 1997–1998: 221) egyenesen – és okkal! – elutasította, hogy az ugor nyelvekben az olyan névutós szerkezet válthatta volna ki a sorrendi változást, amelyben a birtokos személyjelet a névutó viselte; a magyarázat pedig az lehetett volna, hogy a névutós szerkezetben a fő tag, a főnév vette magára a birtokos személyjelet.

„4. Im finnisch-permischen Zweig wurde das Kasussystem jedoch ganz überwiegend durch die Kombinierung von Suffixen erweitert (vgl. Korhonen 1996: 171ff.). Entstanden nun auf diese Wege neue Kasus, so konnten diese sekundären Kasussuffixe gegenüber den Possessivsuffixen die Position einnehmen, die die bereits existierenden Kasussuffixe (z. B. Akkusativ, Genitiv, Lativ u. a.) innehatten, d. h. also, es wurde eine einheitliche Abfolge Cx–Px beibehalten. Fehlte dieses Vorbild (z. B. wenn die Kasussuffixe der ererbten Kasus geschwunden waren) oder war es zu schwach, so konnten neue Suffix[e] an den bereits possessivsuffigierten Stamm treten, was zu einer neuen Abfolge führte. Letztere Entwicklung muß man für die entsprechenden Kasus im

Tscheremissischen (z. B. Ablativ) wie in den permischen Sprachen (z. B. Ablativ, Dativ, Karitiv u. a.) annehmen; dieser Ansatz kann aber nicht für den Akkusativ und den Genitiv dieser Sprachen in Anspruch genommen werden" (Winkler 1997–1998: 222; én emeltem ki – H. L.).

Szerintem változatlanul bajos kiindulni abból, hogy a főnevekben a CxPx sorrend lett volna a kizárólagos, hiszen a vegyes sorrendiségű nyelvekben az accusativus- és genitivusragos (tehát grammatikai casusragos) és birtokos személyjeles főnevekben az illető morfémák éppen nem ezt a sorrendet követik, s az általa feltett sorrendi váltással Winkler feltevése nem is tud elszámolni (ld. a ritkított idézetet)!

Az „5." pontban próbál Winkler elszámolni ezzel a jelenséggel. Hivatkozik egyrészt Comriera: „… in Cheremis one finds the order Possessiv–Case in the accusative and genitive, although these cases, as old cases going back to Proto-Uralic, would be expected to have the order Case–Possessive; moreover, since these are syntactic cases to be subject to analogical reformation under the influence of (semantic) cases deriving from (semantic) postpositions. Similarly in Moksha-Mordvin, we find the order Possessive–Case with the genitive, e. g. *or-c-ə̂ń* 'of your fur-coat'. The following seems a reasonable, though necessarily speculative, account of the historical development of such forms. By comparison with, for instance, the Balto-Finnic languages, there is reason at least to allow as a possibility that the combination Accusative/Genitive (*-*m*/*-*n*)–Possessive may have been realized phonetically with loss of the single consonant of the case suffix, so that in the possessive declension the nominative, accusative, and genitive would have been homophonous. Given that these cases are elsewhere distinguished, there would have been some pressure for the distinction to be restored where it was lost. Reinserting the case ending before the possessive suffix would not solve this problem, since it would again lead to phonotactic problems. Adding the case ending after the possessive ending would not give rise to these problems, and since the order Possessive–Case exists indipendently where case suffixes derived from postpositions, this viable solution was readily available" (Comrie 1980b: 84).

Nos, Comrie megoldási javaslata valóban nagyon spekulatív jellegű. E spekuláció ellen – igaz – gyenge érvként azt hozhatom fel, hogy a finnségi másutt (az abszolút paradigmában) megkülönbözteti (legalább részben) az említett grammatikai casusokat, az mégsem fejtett ki olyan nyomást, hogy a birtokos személyjeles alakhoz csatolták volna a kihullott esetragokat. A másik – súlyosabb – érvem az, hogy a finnugor nyelvcsalád nyugati csoportjában is előfordul ugyan, hogy névutó válik raggá, de a ragkombinációkkal kialakult új ragokhoz képest ezek elenyésző kisebbségben vannak, tehát számszerűségüknél fogva

nem fejthették ki a feltételezett jótékony analógiás hatást.

Winkler (1997–1998: 222) hivatkozik másrészt arra is, hogy Salminen (1995: 26) Janhunen (1982: 31–32) alapján Comrie-éhoz hasonló magyarázattal rukkolt elő. Janhunen az idézett helyen azzal számol, hogy az általa feltett CxPx együttesből már az uráli alapnyelvben kiesett az esetrag, s így voltaképpen portmanteaumorfémák fejezték ki possessiv paradigma sg. 1. személyében (de csak ott!) az accusativusi és a genitivusi viszonyt. Én nem szívesen hivatkoznék Janhunennek erre a fiatalkori zsengéjére, hiszen javarészt banalitásokat és bizonyítatlan kijelentéseket tartalmaz; ehhez vö. „Zu Janhunens Darstellung der uralischen Ursprache (FUF 44) läßt sich schwer Stellung nehmen, da sie an vielen Stellen recht oberflächlich und undifferenziert gehalten ist… An sich enthält der Aufsatz von Janhunen keinen einzigen Hinweis, was in wissenschaftlichen Darstellungen ziemlich ungewöhnlich ist" (Häkkinen 1988: 389). Winklernek (1997–1998: 223) a cseremiszben esetleg bekövetkezett morfémafúzióra felhozott fonetikai érve igen gyenge lábakon áll, kár is volt megemlítenie; az itt előadott egyéb feltevéseknek (Salminen, Comrie) sem tudok bizonyítóerőt tulajdonítani.

A „6." pontban a permi nyelvek sg. 1., 2. és 3. személyű birtokos személyjeles accusativusi alakjait értelmezi történetileg a szerző (Winkler 1997–1998: 223–224), teszi ezt részben a cseremiszéihez hasonlóan, azzal a különbséggel, hogy a CxPx sequentiából az ő feltételezése szerint kihullott accusativusragot a személyes névmási paradigmából kívánja visszahozni, de immár természetesen a Px utáni pozícióba helyezve azt. „Ganz ähnlich läßt sich nun die Entwicklung im Akkusativ der permischen Sprachen ansetzen. Die Vertretung lautet heute: wotj. *pime* 'meinen Sohn' (*pi* 'Sohn' + Px1Sg *-m-* + Akk. *-e*), *pide* 'deinen Sohn', *pize* 'seinen Sohn' und sy. *pitę* 'deinen Sohn', *pisę* 'seinen Sohn'. Die lautgesetzliche Entwicklung (vgl. dazu z. B. Uotila 1933: 360) führte zu folgenden Formen: **pi-m-mə* > *pim*, **pi-m-tə* > **pit* und **pi-m-sa* > **pis*" (Winkler 1997–1998: 223). Az idézett helyen Uotila a „Nasal + Konsonant" fejezet bevezető megjegyzésében ezt írja: „Anm. Wie bekannt, sind die Nasale vor den Verschlußlauten, Affrikaten und Sibilanten in den perm. Sprachen, wahrscheinlich während der urperm. Periode, überhaupt eingebüßt worden" (Uotila 1933: 360). Uotila szerint a Winkler által feltett mássalhangzókapcsolatok egészen biztosan nem tartoznak ide, mert Uotila egyértelműen kizárja a „Verschlußlaute" köréből a nazálisokat (ld. Uotila 1933: 84 kk., 217 kk.; ehhez még vö. Bußmann 1990: 834), s az Uotila által az idézett helyen említett három finnugrista közül ketten ugyanígy járnak el, a harmadikról azért nem tudok nyilatkozni, mert nem áll rendelkezésemre az idézett mű). Winkler tehát hangtörténetileg nem tudja megtámogatni hipotézisét Uotilára hivatkozva. Egyébként annak az igazolásával is adós marad, hogy amennyiben tényleg

bekövetkezett volna az általa feltett egyszerűsödés, akkor annak feltétlenül meg kellett volna előznie az abszolút szóvégi **m* eltűnését (vö. a személyes névmások accusativusát).

Winkler a „7.” pontban adja elő a dolgozatából leszűrt következtetéseket: „Nichts spricht also dagegen, für das Ururalische eine einheitliche Abfolge Cx–Px anzunehmen, die die Sprachen des finnisch-permischen Zweiges bis heute bewahrt, sie jedoch gegen die Abfolge Px–Cx ersetzt haben, wenn neue Kasus entwickelt wurden… oder wenn alte Kasusendungen durch Lautveränderungen schwanden und sekundär verdeutlicht wurden…” (Winkler 1997–1998: 224). Talán felesleges is hangsúlyoznom, hogy a fentebb előadottak alapján a szerző következtetéseit maradéktalanul elhibázottnak tekintem.

Mivel Winkler kolléga alkalmat adott nekem arra, hogy erre a régi kedves témámra vissztérjek, megragadom a lehetőséget, hogy egykori másik koreferensem, Tiit-Rein Viitso két megjegyzéséhez is kommentárt fűzzek.

1. „Honti is probably right assuming that the verb structur V-Ox-Sx [Sx = Vx; H. L.] represents the historical pattern VERB + OBJECT + SUBJECT” (Viitso 1996: 32). Nos, én ilyesmit sohasem állítottam, amit viszont igen, az így hangzik: „Die Entwicklungsstufen der objektiven Konjugation in der 3. Person mögen somit wie folgt gewesen sein:

Rx-Tx/Mx-Vx + Pn(Acc) ⇒ Rx-Tx/Mx-Vx–Ec ⇒ Rx-Tx/Mx-Ox-Vx,

wo: Pn(Acc) ⇒ Ec ⇒ Ox, Vx = Ø, Pn(Acc) = **sös̈t*.

In der vorletzten oder der letzten Stufe der Agglutinierung des Personalpronomens im Akkusativ entstand eine Situation, in der die Ausbreitung der objektiven Konjugation auf die 1. und die 2. Person vor sich gegangen sein könnte und zwar so, daß sich das Ox (⇐ Pn(Acc)) der 3. Person in den übrigen finiten Formen per analogiam vor dem Vx erschien” (Honti 1995: 59). Mivel sg. 3. személyű alakról írok, amelynek nem volt személyvégződése, amit egyértelművé tettem a „Vx = Ø” utalással is, ebben a személyben érthető módon nem számoltam „after-thought”-tal, vagyis hátravetett hangsúlytalan alanyi funkciójú személyes névmással.

2. „László Honti has given us a lesson of how to make use of the proclamation »Today’s morphology is yesterday’s syntax«. However, one part of today’s morphology was created in order to get rid of the yesterday’s syntax” (Viitso 1996: 32). A Viitso-féle *bon mot*-val kapcsolatban azt kell megjegyeznem, hogy a Givón-féle slogant egyáltalán nem dogmatikus értelemben fogtam fel, amint erre előadásomban is utaltam, jelezve, hogy ez így „kategorikus megállapítás” (Honti 1995: 54), hanem éppenséggel a főleg Sanžeev (1953: 178) és Comrie (1980a, 1980b) által leírt jelenségek alapján az adatolt nyelvi változások fényében igyekeztem alkalmazni.

Alkalmi rövidítések

Cx	=	esetrag	Nx	=	számjel	Rx	=	tőmorféma
Ec	=	encliticum	Ox	=	tárgyjel	Sx	=	Vx
Gx	=	genusjel	Pn	=	személyes névmás	Tx	=	időjel
Mx	=	módjel	Px	=	birtokos személyjel	Vx	=	igei személyrag

Irodalom

Bartens, Raija (1993), Permiläiset *l* ja *s* -koaffiksit. Sananjalka 35: 23–42.

Benkő, Loránd (Hrsg.) (1993), Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen. Band I. Akadémiai Kiadó, Budapest. = EWUng I.

Benkő, Loránd (Hrsg.) (1995), Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen. Band II. Akadémiai Kiadó, Budapest. = EWUng II.

Blake, Barry J. (1994), Case. Cambridge University Press, Cambridge.

Bußmann, Hadumod (1990), Lexikon der Sprachwissenschaft. Alfred Körner Verlag, Stuttgart.

Comrie, Bernard (1980a), Morphology and Word Order Reconstruction: Problems and Prospects. In: Fisiak, Jacek (ed.), Historical Morphology. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 17. Mouton Publishers, The Hague – Paris – New York. 83–96.

Comrie, Bernard (1980b), The Order of Case and Possessive Suffixes in Uralic Languages: An Approach to the Comparative-Historical Problem. Lingua Posnaniensis 23: 81–86.

DEWOS = Steinitz 1966–1993.

EWUng I = Benkő 1993.

EWUng II = Benkő 1995.

Györke József (1943), Tő, képző, rag (szó- vagy jelrésztan). MNyTK 67. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.

Fokos Dávid (1956), A névszóragozás történetéből. NyK 58: 57–95.

Häkkinen, Kaisa (1988), Aus Anlaß einer Rezension. FUF 48: 387–393.

Honti, László (1975), System der paradigmatischen Suffixmorpheme des Wogulischen Dialektes an der Tawda. Janua Linguarum. Series Practica 246. Akadémiai Kiadó – Mouton, Budapest – Den Haag – Paris.

Honti László (1981), Egy ugor kori hiátustöltő nyomán. In: Hajdú Mihály – Kiss Jenő (szerk.), Tanulmányok a magyar nyelv múltjáról és jelenéről. Emlékkönyv Benkő Loránd születésének 60. évfordulójára. ELTE, Budapest. 275–279.

Honti László (1984), Chrestomathia Ostiacica. Tankönyvkiadó, Budapest.

Honti László (1994–1995), A mondat szórendje és a morfémák sorrendje közti összefüggés az uráliban. NyK 94: 89–117.

Honti, László (1995), Zur Morphotaktik und Morphosyntax der uralischen/finnisch-ugrischen Grundsprache. In: Leskinen 1995: 53–82.

Honti, László (1997), Zur Frage nach dem Zusammenhang zwischen der Wortfolge im Satz und der Abfolge von Suffixen (am Beispiel der uralischen Sprachen). In: Palek, Bohumil (ed.), Typology: Prototypes, Item Orderings and Universals. Proceedings of LP '96. Karolinum – Charles University Press, Prague. 433–443.

Imre, Samu (1988), Die Geschichte der ungarischen Sprache. In: Sinor, Denis (ed.), The Uralic Languages. Description, History and Foreign Influences. Handbuch der Orientalistik. E. J. Brill, Leiden – New York – København – Köln. 413–447.

Kálmán Béla (1976), Chrestomathia Vogulica. Tankönyvkiadó, Budapest [= Kálmán 1975].

Kannisto, Artturi – Liimola, Matti (1956), Wogulische Volksdichtung. III. Band. MSFOu 111. = WV.

Karjalainen, K. F. – Vértes Edit (1964), Grammatikalische Aufzeichnungen aus ostjakischen Mundarten. MSFOu 128. = KV.

Korhonen, Mikko (1996), Entwicklungstendenzen des finnisch-ugrischen Kasussystems. In: Typological and Historical Studies in Language by Mikko Korhonen. A Memorial Volume Published on the 60th Anniversery of His Birth. MSFOu 223. [Először publikálva: FUF 43 (1979): 1–21.]

KV = Karjalainen – Vértes 1964.

Leskinen, Heikki (red.) (1995), Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum. Pars I. Moderatores, Jyväskylä.

Leskinen, Heikki – Seilenthal, Tõnu (red.) (1996), Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum. Pars VIII. Moderatores, Jyväskylä.

Luutonen, Jorma (1993), The Variation of Morphem Order in Mari Declension. MSFOu 226.

Mark, Julius (1923), Die Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen. I. Hälfte. MSFOu 54.

MK = Munkácsi – Kálmán 1986.

Munkácsi, Bernát – Kálmán, Béla (1986), Wogulisches Wörterbuch. Akadémiai Kiadó, Budapest. = MK.

Pengitov, N. T. (Hrsg.) [Пенгитов, Н. Т. (отв. ред.)] (1961), Современный марийский язык. Морфология. Марикйское книжное издательство. Йошкар-Ола.

Perlmutter, David M. (1970), Surface Structure Constraints in Syntax. Linguistic Inquiry 1: 187–255 [idézve Luutonen 1993 alapján].

Rédei, Károly (1988), Geschichte der permischen Sprachen. In: Sinor, Denis (ed.) (1988), The Uralic Languages. Description, History and Foreign Influences. Handbuch der Orientalistik. E. J. Brill, Leiden – New York – København – Köln. 351–394.

Salminen, Tapani (1996), Comments on László Honti's Paper „Zur Morphotaktik und Morphosyntax der uralischen/finnisch-ugrischen Grundsprache." In: Leskinen – Seilenthal 1996: 25–27.

Sanžeev, G. D. [Санжеев, Г. Д.] (1953), Сравнительная грамматика монгольских языков. Том I. Издательство Академии наук СССР, Москва.

Serebrennikov, B. A. [Серебренников Б. А.] (1974), Вероятностные обоснования в компаративистике. Наука, Москва.

Steinitz, Wolfgang (1966–1993), Dialektologisches und etymologisches Wörterbuch der ostjakischen Sprache. Akademie-Verlag, Berlin. = DEWOS.

Uotila, T. E. (1933), Zur Geschichte des Konsonantismus in den permischen Sprachen. MSFOu. 65.

Uotila, T. E. (1936), Zur Deklination der Personalpronomina in den permischen Sprachen. NyK 50: 464–476.

Viitso, Tiit-Rein (1996), Comments on László Honti's Paper „Zur Morphotaktik und Morphosyntax der uralischen/finnisch-ugrischen Grundsprache." In: Leskinen – Seilenthal 1996: 28–33.

Wichmann, Yrjö (1923–1924), Zur permischen Grammatik. FUF 16: 146–163.

Winkler, Eberhard (1997–1998), Zur Reihung von Possessiv- und Kasussuffixen im Permischen und Tscheremissischen. FUM 21–22: 219–225.

WV = Kannisto – Liimola 1956.

Životikov, P. K. [Животиков, П. К.] (1942), Очерк грамматики хантыйского языка (средне-обской диалект). На правах рукописи. Издание Окружной комиссии по разработке литературного хантыйского языка при Исполкоме Ханты-Мансийского Окрсовета Депутатов трудящихся Омской области, Ханты-Мансийск.

Nyelvtudományi Közlemények 98. 143–159.